

June 8-10, 2014

כנס הרצליה ה-14
ע"ש אדמונד בנימין דה רוטשילד
THE EDMOND BENJAMIN de ROTHSCHILD 2014
HERZLIYA CONFERENCE
IPS Institute for Policy and Strategy | Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy

מסטארט-אפ לתעשייה: האם ניתן להרחיב את הצלחת הסטארט-אפים הישראליים גם לתעשייה

נייר רקע לדיון בכנס הרצליה ה-14 -

אורי סלונים

הקדמה

השאלה המרכזית העומדת בבסיס הדיון "מסטארט אפ לתעשייה" שיתקיים במסגרת כנס הרצליה הקרוב היא מדוע ההצלחה הישראלית בפיתוח חדשנות אינה חורגת מהמרחב של חברות הסטרט אפ, ואינה ממשיכה להתפתחות של תעשייה טכנולוגית מקומית. השאלה היא למעשה חיבור, אולי מלאכותי, בין שתי שאלות: 1. יכולתם של סטרט-אפים להתפתח בארץ ולא להירכש ע"י חברה זרה; 2. בעיות מהן סובלת התעשייה הישראלית בכללותה - פריון נמוך יחסית לתעשייה במדינות המפותחות, השקעה נמוכה במיוחד במו"פ ועדכון תהליכי יצור, מחסור בכח אדם מיומן. למרות שבעיות אלה אינן מאפיינות את תעשיית הטכנולוגיה העילית, זו שיכולה להתפתח מחברות הסטרט-אפ, ייתכן וישנה הקרנה של הבעיות גם ליכולת ההתפתחות של התעשייה הטכנולוגית.

החיבור בין שתי השאלות מקפל בתוכו הנחה לפיה גם בעידן המידע וכלכלת השירותים התעשייה עדיין מספקת למשק ולחברה ערכים מוספים בתחום התעסוקה, פיזור העושר בחברה וכן חוסן כלכלי אסטרטגי. בדובר בהנחה הדורשת בירור: האם השינויים במפת הכלכלה העולמית, שהובילו בעשורים האחרונים להסטה הייצור למזרח, עשויים ליצור תנאים בהם חדשנות, שתבוא לידי ביטוי באמצעות רובד רחב של חברות "סטארט אפ" תמלא בכלכלה המערבית העתידית את התפקידים והערך אותם מספקת מזה עשורים רבים התעשייה. ובהמשך לכך, האם הנסיגה במקום של התעשייה במערב היא תהליך נשלט או שיש להכיר בה כתופעה דטרמיניסטית המחייבת עדכון התפישות הכלכליות המסורתיות. ההתפתחות של כלי הערכה כלכלית שבמרכזם נמצאת שרשרת הערך המוסף (Added Value Chain) יכולה להיחשב כהתפתחות תעשייתית בכיוון זה.

במהלך הכנת הדיון עלה הנושא המימוני כהסבר העיקרי לבלימת התפתחות של חברות סטרט-אפ לחברות בוגרות, חלקן תעשיות, שיפעלו בישראל. השקעה מצד גורמים מוסדיים, הנפקה ראשונית והקמה של קרנות מסוג פרייט-אקוויטי הועלו כמענים אפשריים להתמודדות עם הבעיה. בתוך כך הועלתה הצעה להקמת קרן "פרייט-אקוויטי ממשלתית במתווה דומה לזה בו הוקמה קרן "זזמה" לפני שני עשורים. מעבר לנושא המימוני הועלו גורמים מעכבים נוספים לצמיחת תעשייה. מדובר בקשיים הנוגעים להתפתחות של חברה בוגרת בארץ במרכזם העדרו של כח אדם מקצועי ומגוון ברמה הנדרשת להתמודדות בשווקים הבינלאומיים, ונטל בירוקרטי כבד בתחום הרישוי והתקינה, נטל שאינו מתבטא רק בסרבול ובמסגרות זמן ארוכות אלא גם בעלות גבוהה. זיהוי הבעיה וניסיון לייצר תמריצים מיוחדים לעידוד התפתחות של תעשייה חדשה אינם מייחדים את ישראל אלא משותפים למדינות מערביות נוספות. התנאים אליהם מותאמות תכניות העידוד אותן יזם בשנתיים האחרונות האיחוד האירופי קרובים מאד לתנאים המאפיינים את הדילמות עמן מתמודדת התעשייה הישראלית.

נייר זה הוא נייר רקע לדיון שיתקיים בכנס. נמשיך לעסוק בנושא במסגרת המכון למדיניות ואסטרטגיה ובהמשך השנה ייכתב נייר מורחב שיכלול גם רעיונות, תובנות ודוגמאות שיועלו במסגרת הדיון בכנס ובמחקרים שיתקיימו בהמשך, בהם מחקר שיעסוק במקומן של חברות רב-לאומיות גדולות בכלכלות קטנות.

מ"סטרט-אפ" לתעשייה - השלב שאחרי החדשנות

בכל אחד משלושת כנסי הרצליה האחרונים הקדשנו אחד או יותר מהמושבים לטיפול בהיבטים שונים הקשורים במו"פ ובתעשייה. בכל אחד ממושבים אלה עלתה דאגה לשמירה על חוסנה וחינויותה של התעשייה הישראלית כרכיב החשוב ביותר בכלכלה המקומית. חשש דומה החל להופיע בשיח הציבורי הישראלי וגם במספר מעגלים מקצועיים. מדובר בחשש שהתפתח דווקא על רקע ההצלחה של חברות "סטרט-אפ" ישראליות להמכר, לעתים בסכומים גבוהים מאוד, לתאגידים בינלאומיים מובילים. הדאגה, אותה מעלים אנשי תעשייה וכלכלה וכן גורמים כלכליים-חברתיים, נובעת מטענה לפיה הצלחת ה"אקזיטים" של השנים האחרונות היא הצלחה מרשימה בהיקפה הכספיים, שהם בעלי השפעה על החשבונאות הלאומית ומקור לגאווה לאומית, אך יחד עם זאת נטען כי במבט כולל מדובר בהצלחה שבמובנים רבים היא הצלחה שטחית. משנית בתמונה כוללת של המשק הישראלי במרכז ניצבות חברות תעשייה ושירותים גדולות המקנות לו יציבות וחוסן.

בהמשך לקו מחשבה זה מועלית טענה לפיה מיקוד תשומת הלב בשלב ה"סטרט-אפ" ובחתימה לימיוש מהיר של ההשקעה מביאה לאורך זמן להחלשה אסטרטגית של התעשייה המקומית. תעשייה שצריכה להתמודד עם אתגרים עמם מתמודדת כלל התעשייה במדינות המפותחות על רקע מעבר הייצור לאסיה, ועל רקע התחזקות של מרכיבים נוספים בייצור התעשייתי במדינות אלה, במיוחד בהודו ובסין. עוד נטען כי תשומת הלב אותה מרכזות חברות ה"סטרט-אפ" מושכת לקבוצה זו את מיטב המוחות שיש לישראל להציע ומחלישה בכך את התעשייה גם מכיוון זה.

בתוך הדאגה הכללית לעתיד התעשייה המקומית מקופלת גם דאגה נוספת הנובעת מהיותם של מרבית העסקאות מרוכזות בתחום אחד - תקשורת ומחשוב (ICT). ישנם מומחים הטוענים כי פוטנציאל ההובלה הישראלית בתחום זה עומד בפני מיצוי וכי על ישראל לפעול על מנת לפתח תחומים אחרים בהם תוכל להגיע למובילות עולמית, קודם כל בשלב הפיתוח של רעיונות חדשניים ובהמשך במו"פ שממנו עשויה להתפתח תעשייה¹.

דיון באפשרויות צמיחה עתידית של התעשייה איננו יחודי רק לישראל אלא משותף לכל המדינות המפותחות, בעיקר כאלה עם מסורת תעשייתית ארוכה. מדינות דוגמת סין והודו הופכות למתחרות לא רק בהיבט של עלות הייצור בענפים מסוימים אלא גם למתחרות בכל ענפי ורמות הייצור, וכן כמתחרות בכל רמות איכות ובקרת הייצור. המשבר הכלכלי שפוקד את כלכלות המערב בעוצמות שונות מאז שנת 2008 חידד התפתחויות אלה על רקע החולשה של השווקים המקומיים והקיצוץ בשולי הרווח הנובע מהם. מעבר לכך, הייצור במזרח איננו מבטא רק עלויות ייצור אלא גם שווקים צומחים בעלי כח קנייה מקומי גדל שהתעשייה המערבית מתקשה להגיע אליו.

בדיון על עתיד הכלכלות המפותחות תופש נושא החדשנות מקום מרכזי. החדשנות, היינו יצירה של ערך באמצעות פתרונות חדשים לצרכים קיימים או חדשים, נתפשת עדיין כיתרון של המדינות המפותחות. ישראל נחשבת בהקשר זה כמדינה מיוחדת המסוגלת לפתח ו"להמציא" רעיונות טובים חדשים בקצב ובהיקף חריג לכל מקום אחר בעולם. אגב, מדד החדשנות העולמי, שבוחן חדשנות באמצעות אינדיקטורים עקיפים דוגמת מבחני חינוך השוואתיים, השקעה לאומית במו"פ, מספר מסיימי תואר PhD, מספר פטנטים וכו', מציב את ישראל במקום ה-15 בדירוג העולמי².

ההצטיינות הישראלית בתחום החדשנות זוכה להתעניינות בינלאומית כללית, כשהיקף הרכישות של חברות סטרט-אפ ישראליות מקנה תוקף אולטימטיבי להתעניינות ולהצטיינות זו. על פי נתוני מאגר המידע של ה-IVC בין השנים 2003 ל-2013 התבצעו בישראל כ-920 עסקאות "exit" מסוגים שונים (מיזוגים, הנפקות, פרייבט-אקוויטי וכד') בהיקף נומינלי כולל של 51 מיליארד דולר. חלק גדול מהמכירות הובילו להפיכת חברות הסטרט-אפ המקומיות למרכזי פיתוח של תאגידים זרים, וכיום פועלים בישראל מעל 200 מרכזי מחקר ופיתוח הנמצאים בבעלות זרה. מרכזים אלה אחראים לחלק גדול מאד מההשקעה הנעשית בארץ במו"פ אזרחי. הטכנולוגיה המפותחת במרכזים אלה משמשת ברוב המקרים לייצור ושירותים המתבצעים בחו"ל.

מול נתונים אלה ניצבים נתונים עגומים המצביעים על עצירה בהתפתחות של תעשייה או חברות שירותים חדשות גדולות, כאלה המצליחות להגיע ליצוא משמעותי. דוח שפרסמה התאחדות התעשיינים בחודש אפריל 2014 מגלה כי מאז שנת 2008 חלה האטה מדאגה בקצב צמיחת התוצר התעשייתי. במהלך שנת 2013 נרשמה בישראל, עפ"י מדד מנהלי הרכש בתעשייה, נסיגה ברמת הפעילות התעשייתית, וזאת לעומת עלייה בסקטור התעשייה בחלק גדול ממדינות העולם. נתונים אלה משקפים גם ירידה בהיקף היצוא התעשייתי וירידה בהיקף ההעסקה של עובדים בתעשייה. דו"ח בנק ישראל מגלה כי השמירה על רמת אבטלה נמוכה נובעת מהתרחבות

1 ראו למשל: בקמן, מוגילבסקי, ממו, משה ווורנר. "כשאומת הסטרט אפ מתבגרת". נייר שהוגש לכנס קיסריה 2013.

היצע מקומות העבודה בסקטור הציבורי. נתון מדאיג נוסף המקופל בנתונים על התעשייה הוא ריכוז חלק גדול מאד מהייצור והיצוא בשלוש חברות (אינטל, טבע וכ"ל) שכל שינוי במצב השוק שלהן או במקומן בשוק העולמי הוא בעל השלכות רחבות על הכלכלה הישראלית. דוח התאחדות התעשיינים מגלה גם כי שיעור החברות שפונות לפתח פעילות יצור בחו"ל הולך וגדל לאורך השנים, מ-16% בשנת 2004 ל-27% בשנת 2013. ההתמקדות בתחום היי-טק רלוונטית לתחום הטכנולוגיה העילית ואכן מדובר בסגמנט בולט בתעשייה מבחינת הגידול ביצוא (ראו גרף מס' 2 בנספח) אך יש לזכור כי הנתונים המרשימים מאד של סגמנט זה נובעים מהפעילות של מפעל אינטל. בחינת הנתונים בכל ענפי היצוא התעשייתי האחרים מגלה את הקשר בין העדר השקעה במו"פ וחוסר יכולת להתפתח מבחינת שיווק ומכירות בחו"ל³.

Beyond Innovation

הדיון אותו אנו מנסים לפתח במסגרת הכנס נובע כאמור מההנחה לפיה התרכזות הצמיחה וההצלחה של הכלכלה הישראלית ברובד צר של חברות "סטרט-אפ" אינו יכול להקנות לכלכלה הישראלית עומק ופיזור של סיכונים אותם יכולה להקנות התעשייה, כמו גם ערכים מוספים בתחום התעסוקה מבחינת היקף המשרות וההיצע של מגוון תפקידים לרמות שונות של השכלה ומיומנות מקצועית. הדיון מתמקד באפשרויות ובתנאים שיאפשרו לפתח את החדשנות הישראלית כגרעינים להקמתן של חברות ייצור בוגרות מקומיות בתחום הטכנולוגיה העילית והעילית המעורבת. כאמור, נתוני השנים האחרונות מצביעים על פער גדול בין ההצלחה לה זוכים הסטרט-אפים הישראלים לבין החולשה ממנה סובלת התעשייה. פער זה ממחיש כי חדשנות היא תנאי חשוב מאד לצמיחה אך היא איננה תנאי מספיק. ה"אקו-סיסטמה" שמצליחה להצמיח בישראל פרויקטים מסוג "סטרט-אפ" איננה מצליחה להתרחב ולהכיל גם פיתוח תעשייה חדשה.

לקראת הדיון בכנס שוחחנו עם אנשי כלכלה, תעשייה ואקדמיה בנסיון להבין את הגורמים לפער זה ואת משמעותיותו. משיחות אלה עלה כי מבנה המימון שמאפיין חברות "סטרט אפ" הוא הגורם המשמעותי בהיווצרות המחסום שמונע מ"סטרט אפים" להמשיך ולהתפתח לחברות תעשייתיות. ההשקעות של פרויקטים על כספי הון סיכון, והיות מרביתו המכריע הון שמקורו בחו"ל, מדגישים את ההשקעה בחברות "סטרט אפ" כהשקעה פיננסית שהטווח שלה נקבע בהתאם להזדמנויות המימוש. קרנות הון סיכון שואפות להשיג תשואה מינימלית של 25% על ההשקעה, כתשואה שתבטא את הסיכון ושתקלל את פיזור הסיכונים אותם מנהלות הקרנות. יש לציין כי עבור משקיעים זרים השקעה בישראל נחשבת כהשקעה שבה בנוסף לסיכון הנובע מטיב ההשקעה בטכנולוגיה חדשה קיים גם סיכון גיאוגרפי. מדובר בסיכון שיש לפצות עליו בתשואה גבוהה יותר. תנאים אלה יוצרים לחץ גדול למימוש ההשקעה כתלוי הזדמנות בלא קשר לדרגת הפיתוח של המיזם. בהקשר הנידון כאן יוצרת ההשקעה באמצעות קרנות הון סיכון קשיים נוספים להתפתחות של תעשייה וזאת מעצם טבעו של הענף, הנוטה באופן מובן לבצע החלטות השקעה על בסיס ניסיון והצלחות עבר, ובכך הוא ממקד עוד יותר את פעילות המו"פ הישראלי בתחום התקשורת והתוכנה. בעשור האחרון הוקצו בממוצע 47% מההון שגויס להשקעות בחברות טכנולוגיות בענף התקשורת והתוכנה.

על מנת למתן את המוטיבציה למימוש מהיר של השקעות בסטרט-אפים, ובכך לאפשר לפרוייקטים את אורך הזמן הדרוש להגדיל את הסתברותם לצמוח לחברות עסקיות בוגרות זוהו הגופים המוסדיים בשוק ההון (קרנות פנסיה, קרנות השתלמות, חברות ביטוח וקופות גמל) כמקור אפשרי להשקעות. מדובר במקור מימון שלפחות באופן תיאורטי מרוכז בהבטחת תשואה לטווח הארוך ומכאן שהוא מתאים כמקור להתפתחות ארוכת טווח של חברות. תכנית "יתרון יחסי" שגיבשו בשנת 2011 משרדי האוצר והתעשייה, כללה בין היתר התייחסות לגופים המוסדיים במטרה לעודד השקעות בתעשייה ישראלית עתירת ידע לטווח זמן ארוכים. במסגרת "יתרון יחסי" פותח מנגנון הבטחת תשואה על ההשקעה שמחושב רטרואקטיבית לאחר שחלפו 7-10 שנים מביצוע ההשקעה⁴. הגופים המוסדיים, שזכו אז לביקורת ציבורית קשה על פנייתם להשקעות כושלות בנדל"ן במזרח אירופה, הביעו התעניינות בתכנית והשקיעו בקרנות הון סיכון לסוגיהן כ-350 מיליון שקל מתוך התחייבות להשקעה בהיקף של 450 מיליון. מלבד גל ראשון זה של התחייבויות השקעה שוק ההון הישראלי ממשיך לדבוק בדפוסי ההשקעות המסורתיים ונמנע באופן כללי מהשקעות בכלכלה הריאלית ובתוך כך מהשקעה בחברות טכנולוגיה צעירות.

המנעות זו נובעת משמרנות מובנת של גופים בעלי אחריות לכספי עמיתים וחוסכים, אך ישנם גם מספר גורמים רגולטיביים ההופכים עבור הגופים המוסדיים את ההשקעה בחברות טכנולוגיה לבלתי כדאית. בין גורמים אלה ניתן לציין:

1. השילוב בין צורך בניהול מקצועי של ההשקעה ובין המגבלה על דמי ניהול: הגופים המוסדיים חסרים את המיומנות הנדרשת להערכה וניהול השקעות טכנולוגיות. שוק ההון הישראלי, בכל הרמות, מתקשה להגיע לרמת הנסיון והידע הדרושים לביצוע הערכה מקצועית ברמה גבוהה של התפחויות טכנולוגיות ושל ניהול חברות טכנולוגיה. על מנת לנהל השקעות בתחומים אלה עליו לבצען

3 ראה גרף "התפתחות היצוא התעשייתי 2008-2014 (עמ' 4) בתוך: "התעשייה הישראלית: תמונת מצב, מגמות ותחזיות". סקירה מאת האגף למחקר כלכלי, התאחדות התעשיינים בישראל (אפריל, 2014).

4 התחייבות מסוג זה גם אינה מצריכה הקצאה תקציבית מיידיית מצד המדינה. <http://www.industry.org.il/UploadsCI/dbsAttachedFiles/2014.pdf>

באמצעות קרן מתמחה (קיימת כן גם מגבלה רגולטורית נוספת - גופים מוסדיים אינם יכולים לבצע השקעות פרטיות שלא באמצעות גורם מתווך מוסדר). תקרת דמי הניהול אותה קבע משרד האוצר הופכת עבור הגוף המוסדי את השימוש בחברות ניהול מקצועיות לבלתי כדאית מאחר ודמי הניהול הנהוגים בענף ההון סיכון גבוהים משמעותית מגובה דמי הניהול אותם יכולים לגבות הגופים המוסדיים.

2. חובת הדיווח המוטלת על הגוף המוסדי: מתוך כוונה לעודד תחרות בין הגופים המוסדיים הוטלה עליהם חובה לספק למשקיעים דיווח רציף בנוגע לתשואה, ובמקביל שוכללה מאד יכולת הניידות של עמיתים בין הקרנות. חובת הדיווח ויכולת הניידות שמו דגש על התשואה הכוללת ("השורה התחתונה") ועל ביצועי טווח קצר. בדינמיקה מסוג זה נחשבות השקעות בחברות טכנולוגיות צעירות להשקעות הפסדיות המושכות את התשואה הכוללת מטה. הקלה בתחום זה, דוגמת פטור מחובת דיווח ב 3-5 השנים הראשונות להשקעה עשויה לשמש כתמריץ נוסף עבור הגופים המוסדיים להשקיע בחברות טכנולוגיה.

היבט נוסף הנתפש כגורם הפוגע בתמריצים להשקעת הון מקומי בטכנולוגיה ישראלית הוא חובת המע"מ המוטלת על הקרנות כאשר הן מנהלות השקעות שמקורן בישראל וזאת לעומת פטור ממע"מ על השקעות זרות.

הנפקות

מלבד השקעה מצד גורמים מוסדיים, גיוס הון באמצעות הנפקה (IPO) הוא אמצעי שמבחינה אמפירית מעלה מאד את ההסתברות לצמיחה של חברות מחברת סטרט-אפ לחברה עסקית. צ'ק פוינט ומלאנוקס הן שתי דוגמאות בולטות שממחישות את הקשר בין גיוס הון באמצעות הנפקה ובין התפתחות עסקית מוצלחת עם בסיס ישראלי מובהק. עבור קרנות הון סיכון נחשב מימוש השקעה באמצעות הנפקה לאפיק מכניס במיוחד, כשגיוס הון באמצעותו כולל גם מרכיבים רבים המקנים לחברה אורך נשימה להתפתחות והשקעה פנימית. פנייה להנפקה מעידה כמובן על בשלות טכנולוגית ועסקית של החברה המנפיקה אך היא כוללת גם מרכיבים רבים שהופכים אפיק גיוס הון זה למרתיע. במרכיבים אלה ניתן למנות בעיקר את הרגולציה החודרנית והמקיפה אותן דורשות רשויות לניירות ערך ערב ההנפקה ולאחריה, השקיפות שעשויה לחשוף את החברה בפני מתחרים, האחריות המורחבת המוטלת על בעלי תפקידים בחברה המונפקת ועל חברי הדירקטוריון, ואת החשיפה לאפשרויות השתלטות עוינת. מעבר לכך, יציאה להנפקה היא הליך מורכב ויקר. חשוב לציין כי היציאה להנפקה משמעה בדרך כלל היא כי מדובר בחברה בשלה, לאחר שלב המו"פ המוקדם ושלב פיתוח המוצר. החברה נדרשת לעמוד בקריטריונים של גודל מינימלי והיסטוריה של פעילות עסקית. תחום ההנפקות אינו תלוי רק ברגולציה או ברצון החברה המנפיקה אלא תלוי במצב השוק ונכונותו לקלוט את החברה המונפקת. השימוש באפיק גיוס הון זה משנה את אופן הניהול של החברה ועשוי לשנות גם את תרבותה הארגונית. הניהול נוטה להפוך מושפע משיקולי משקיעים מסוגים שונים, ניהול הממוקד בשער המניה. החברה גם נאלצת לפרסם תחזיות רווח שמיעות דינמיקה חיובית או שלילית בקרב משקיעים בהתאם להתממשות.

בשנים האחרונות נחשב שוק המניות כמרחב קשה מאד עבור חברות טכנולוגיה צעירות ומספר ההנפקות והיקפן ירד משמעותית בשנים האחרונות. ההנפקה הבעייתית של חברת פייסבוק בתחילת 2013 ציינה את שיאה של מגמה זו. החודשים האחרונים עשויים לציין שינוי במגמה, לפחות בבורסות בארה"ב, עם גידול משמעותי במספר חברות הטכנולוגיה שנמצאות בתהליכי הנפקה. יצירת מסגרות יחודיות של הנפקה וסחר בניירות ערך המותאמות למאפייני הסיכון וציר ההתפתחות של חברות טכנולוגיה צעירות הוא נושא שמעסיק את הבורסות ברחבי העולם. בורסות משניות המיועדות לחברות סטרט אפ מגובות הון סיכון פועלות במספר מקומות בעולם, למשל בורסת AIM בלונדון שנוסדה בשנת 1995. ה-AIM נחשבת גם כיותר נוחה להנפקה מבחינת רגולציה אך בעייתית בכל הנוגע לרמת סחירות. אחת ההצעות שהועלו בשנתיים האחרונות להתמודדות עם התדלדלות המסחר ועומקו בבורסה של תל אביב היתה הקמה בארץ של בורסה משנית עבור חברות טכנולוגיה.

קרנות מסוג פרייווט אקוויטי

העקרון המניע קרנות מסוג זה הוא איתור נכסים וחברות המתומחרות נמוך מהפוטנציאל שלהן. אנשי הקרן מבצעים בחברות בהן מעורבת הקרן פעילות השבחה המאפשרת למכור אותן בהמשך ברווח. עבור חברות סטרט-אפ, במיוחד כאשר הן חברות מגובות הון-סיכון, גיוס הון המשך באמצעות רכישה חלקית או מלאה ע"י קרנות מסוג זה היא האפשרות המועדפת פחות, וזאת משום התשואה הנמוכה אותה היא מספקת למשקיעים בסבבי גיוס קודמים. לעתים מדובר באפשרות יחידה העומדת בפני חברות שיצרו נכסים וערך פוטנציאלי אך נמצאות בבעיה מימונית. במקרים בהם מדובר בקרן בעלת ניסיון בפיתוח חברות טכנולוגיה מדובר בערך גם בערך מוסף משמעותי בתחום הניהול. הניהול הנדרש עבור חברה בוגרת הוא שונה לחלוטין מסוג הניהול הנדרש לחברה בשלבי המו"פ. לעתים קרובות צוות היזמים שהקים את החברה מתקשה לבצע את השינוי הנדרש בסגנון הניהול כך שיתאים לחברה שיוצאת משלב ה"סטרט-אפ" לשלבים מתקדמים יותר.

אחת ההצעות שעלתה במסגרת שיחות הרקע אותן ערכתי לקראת הכנס היתה הקמת קרן ממשלתית, דוגמת קרן "יזמה" שתפעל כקרן פרייט אקוויטי ושתנוהל ע"י אנשי תעשייה מנוסים. העקרון העומד בפני רעיון זה הוא אותו עקרון שעמד מאחורי ההקמה של קרן יזמה בתחילת שנות ה-90 כניסה של הממשלה לטיפול פיננסי בכשל שוק. הנסיון של קרן "יזמה" הוא מוצלח מאד ומדגים את היכולת של הממשלה לקדם ענף כך שיתוקן בו כשל השוק באופן הוא יכול לפעול ביעילות בכוחות עצמו עד שמעורבות הממשלה הופכת למיותרת. הצעה נוספת שעלתה בהקשר זה היתה לחייב חברות תעשייה הזוכות למענק ממשלתי להשקיע זמן, "עבודות שירות", של מנהליהן בחניכה של מנהלים בחברות צעירות.

תכניות לעידוד צמיחה בתעשייה בארצות הברית ובאירופה

מעבר לנושא המימון, הניתוח של משמעויות ההצלחה של ההיי-טק כסגמנט הצומח והמצליח הבולט בכלכלה הישראלית צריך להתחשב גם בשינויים העוברים על הכלכלה העולמית. ההתמקדות בתעשייה כמנוף להמשך צמיחה של המשק וכבסיס לפתרון בעיית האבטלה אינו ייחודי רק לישראל אלא הוא משותף למדינות רבות במערב. גם האיחוד האירופי וגם ארצות הברית גיבשו יוזמות ותכניות תמריצים להגדלת נפח הפעילות התעשייתית, כאשר גם אירופה וגם ארצות הברית עברו בארבעת העשורים האחרונים תהליך של צמצום משקל הפעילות התעשייתית בתוצר. הירידה במשקל התעשייה אינה נובעת רק מהמעבר של הייצור למזרח אלא גם מגידול דרמטי במשקל של ענף השירותים. במסגרת נטייה זו הממעיטה במובהקות הבעיה ישנם במקרה האמריקאי כלכלנים אופטימיים שמצינים היפוך מגמה וחזרה של הייצור לארצות הברית על רקע התחזקות המשק האמריקאי, עלייה בעלות היחסית של הייצור בסין וירידה דרמטית במחירי האנרגיה בארצות הברית.

דוגמה האירופית הרבה יותר רלוונטית לישראל מבחינת הדילמות עמן מתמודדות התעשייה. כיום אחראית התעשייה ל-15.1% מהתמ"ג של מדינות האיחוד, לעומת 15.4% בשנת 2011. כמו בישראל גם באירופה מזוהה מגמה של ירידה בפריורן התעשייה עקב התיישנות מערכי יצור ושימוש בתהלי יצור תת-אופטימליים. התעשייה האירופית אובחנה כסובלת ממחסור בעובדים מיומנים וכסובלת מבעיית נגישות לאשראי. מדינות האיחוד האירופי הציבו יעד לפי עד שנת 2020 תתפוס התעשייה נתח של 20% בתמ"ג. תכנית המו"פ האירופית, Horizon 2020 ותכנית הבת Euroka, הוגדרה כאחת הזרועות להשגת יעד זה ותוקצבה בסכום כולל של 80 מיליארד יורו.

המהלך האירופי כלל מרכיב תכנוני שנתפש לכאורה כמנוגד לרצון להשיג חדשנות והוא הגדרה א-פריורית של קבוצת נושאים בהם מתוקד תשומת הלב והתמריצים הנלווים אליה. נושאים אלה כוללים: טכנולוגיות ייצור מתקדמות (דוגמת רובוטיקה ויעילות אנרגטית), רכבים "נקיים" (ובכלל זה גם מצברים, סוללות, תאי דלק), מוצרים ביולוגיים, מוצרי בנייה מתוחכמים וציד "רשת חכמה"⁵. כל התחומים הנ"ל זוהו ככאלה שיביאו ליצירה של שרשראות ערך חדשות בעלות מוקד ייצור ושירותים אירופי. גם בתכנית האירופית נכללות רפורמות שמטרתן פישוט הסביבה החוקית והרגולטיבית בה פועלת התעשייה וכן שיפור השירות הציבורי.

מלבד נושא ההיבט הטכנולוגי כוללות התכניות האמריקאיות והאירופיות גם מרכיבי עידוד להקמת עסקים קטנים ובינוניים היכולים לייצר חדשנות תחרותית בשווקים הבינלאומיים באמצעות עיצוב, שימוש בתהליכי ייצור או ניהול חדשניים, פתרונות חדשניים לצרכים קיימים וכד'. סקטור העסקים הקטנים והבינוניים אחראי באירופה ובארצות הברית להעסקת שליש מכח העבודה והוא נחשב למגזר המהיר והגמיש ביותר להתמודדות עם משברים ולחידוש צמיחה.

5 הכוונה לציוד הקשור בניהול אופטימלי של רשת החשמל. הארכיטקטורה הנכחית של רשתות חשמל מביאות לייצור עודף של חשמל, 40% מעל הצריכה בפועל. "רשת חכמה" עשויה להביא לצמצום משמעותי בבזבז זה.

סיכום

נייר זה הוא נייר ראשוני שנכתב כמבוא וכרקע לדיון שיתקיים במסגרת כנס הרצליה הקרוב. הוא מבוסס ברוחו על שיחות רקע שקיימתי עם אנשים הקשורים בנושא, וכן בתובנות שעלו בעבודות ובכנסים קודמים. כבר בשלב זה של העבודה ניתן להצביע בזהירות על המסקנות הבאות:

1. הקושי לפתח בארץ תעשייה הוא משמעותי ואינו נובע רק מדינמיקה "חמדנית" של יזמים ומשקיעי הון סיכון. אין מדובר רק בקשיים מימוניים אלא מסבך כולל של מכשולים בתחום הניהול, משאבי אנוש, בירוקרטיה, ובנוסף להם גם קשיים הנובעים ממצבה הגיאוגרפי-פוליטי של ישראל.
2. ה"אקו סיסטמה" של ההצלחה בישראל בנוייה סביב תחום ה"היי-טק" (ICT), עם התרכזות בפעילות הקשורה בתוכנה. ריכוז זה מבטא כמובן מינוף של יתרון יחסי וגלגל תנופה המונע מהצלחות קודמות, אך מעבר לכך קיימים גם גורמים מבניים המחזקים אותם ובהם תמריצים ממשלתיים שנראה כאילו "נתפרו" במיוחד לענף אך אינם מתאימים לענפים אחרים.
3. הקיצוץ בתקציבי המדען הראשי, כזרוע המרכזית של הממשלה לתמיכה בחברות טכנולוגיה, יכול להחשב כמוצדק. ההצלחה המרשימה של ההיי-טק הישראלי עומדת בזכות עצמה ללא תמיכה וסיוע ממשלתי. בשוק ההיי-טק ישנה תפישה רווחת הטוענת כי פרויקטים טובים יזכו למימון ולהזדמנות גם בלא מעורבות ותמיכה מצד הממשלה.
4. מול השגשוג והפריחה של ההיי-טק הישראלי בולטת מאד החולשה של התעשייה על כל ענפיה (בניכוי אינטל). ההשקעה במו"פ בתעשייה היא נמוכה במיוחד, גם בחברות מובילות במשק דוגמת כ"ל ומכתשים שקיצצו כמעט לחלוטין את ההשקעה שלהן במו"פ. נראה והשקעה במו"פ תעשייתי, בכל הסגמנטים התעשייתיים, הוא תחום הדורש התמקדות מיידיית של הממשלה. ההצלחה בהיי טק מדגימה את היכולת של ממשלה בקידום ענף כלכלי והפיכתו לענף מוביל.